

Κ. Α. ΨΑΧΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΤΟ ΟΚΤΑΗΧΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ

ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΩΔΟΥΣ

ΚΑΙ ΤΟ ΤΗΣ
ΑΡΜΟΝΙΚΗΣ ΣΥΝΗΧΗΣΕΩΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΕΩΣ - ΕΙΣΑΓΩΓΗ
Υ Π Ο
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΧΑΤΖΗΘΕΟΔΩΡΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΒΙΒΛΙΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

“ Ο ΜΙΧ. Ι. ΠΟΛΥΧΡΟΝΑΚΗΣ „

ΝΕΑΠΟΛΙΣ - ΚΡΗΤΗΣ

1980

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σάν δεύτερο βιβλίο μετά από την «Παρασημαντική»⁽¹⁾ του Κ. Ψάχου πού είναι τὸ πιὸ ἀντιπροσωπευτικὸ τοῦ ἔργου, προτίμησα νὰ δημοσιεύσω τὴ μέχρι σήμερα ἀνέκδοτη ἐργασία του, «*Τὸ ὀκτάηχο σύστημα τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ δημώδους καὶ τὸ τῆς ἁρμονικῆς συνηχίσεως*». Ὁ λόγος, ἀκριβῶς, ἐπειδὴ περιλαμβάνει θέματα πολὺ χαρακτηριστικὰ τῆς δουλειᾶς τοῦ Κ. Ψάχου, ὅπως εἶναι ὁ ἐμπλουτισμὸς τοῦ βυζαντινοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μέλους μὲ συνηχητικὴ γραμμὴ — λέγε βυζαντινὴ ἑναρμόνιση — καὶ ἡ σχέση τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν μὲ αὐτό.

Τὴν ἐργασία αὐτὴ, γνωστὴ ἄλλωστε καὶ στὸν Ν. Χρυσοχοϊδῆ⁽²⁾, βρήκα ἀνάμεσα στὸ πλῆθος τῶν καταλοίπων τοῦ συγγραφέα⁽³⁾. (Γι' αὐτὰ ἀφιερῶν ἰδικὲς γραμμὲς στὴ «*Βιογραφία*» τοῦ Κ. Ψάχου πού προτάσσω στὴν «*Παρασημαντικὴ*» καὶ στὴν ἀγγελία τῆς ἐκδόσεώς της πού ἔκανα στὰ «*Ἱεροψαλτικὰ Νέα*», τὴν ἐφημερίδα τῶν ἱεροψαλτῶν τῆς Ἀθήνας⁽⁴⁾).

Ἐδῶ ἀνοίγω μιὰ παρένθεση. Θεωρῶ τὸν ἑαυτό μου ἰδιαίτερα εὐ-

-
1. Βλ. Κ. Ψάχου «*Ἡ Παρασημαντικὴ τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς*». Ἐκδ. Β' Ἀθήναι 1978.
 2. Βλ. Νεκρολογία Κ. Ψάχου ἀπὸ τὸν Ν. Χρυσοχοϊδῆ «*Ἀγιορείτικη Βιβλιοθήκη*» ἔτος 14, ἀρ. 158-160. Βόλος 1949, σελ. 254-56 καὶ ἀρ. 161-162. Βόλος 1950, σελ. 26-28.
 3. Ἀναφέρω μὲ συντομίαν τὶς σπουδαιότερες ἀπὸ τὶς ἐργασίες του πού βρίσκονται στὰ κατάλοιπά του: α' «*Πρακτικὴ διδασκαλία τῆς ἐκκλησ. μουσικῆς*», β' «*Ἡ Θεωρία τοῦ Παναρμονίου Ὀργάνου*», γ' «*Ἱστορικὴ ἐπισκόπησις τῆς ἑλλ. μουσικῆς*», δ' «*Λεξικὸν τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς*», ε' «*Ἡ Παρασημαντικὴ τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς*» (τὰ χειρόγραφα πού χρησιμοποίησα γιὰ τὴ δευτέρη ἐκδοσὴ), στ' «*Ἐρμηνεῖα καὶ ἐξήγησις μουσικῶν γραμμῶν τῆς ἀρχαίας στενογραφίας*», ζ' «*Τὸ Ὀκτάηχον σύστημα. . .*» (τὰ χειρόγραφα τῆς παροδίας), η' «*Ἡ Ἀρχαία γραφὴ ἐξηγουμένη*», θ' «*Τὸ Συναξάριον τῆς Ὀσίας Εὐφροσύνης*», ι' «*Λειτουργικόν*», ια' «*Λειτουργία*», ιβ' «*Μελέτη καὶ ρυθμικὴ ταυτότης τῆς μεσαιωνικῆς καὶ νεωτέρας ἑλλ. μουσικῆς*», ιγ' «*Σκέψεις ἐπὶ τῆς μουσικῆς*», κ. ἄ.
 4. Βλ. «*Ἡ ἐπανεκδόσις τῆς Παρασημαντικῆς τοῦ Κ. Ψάχου*». Ἐφημ. «*Ἱεροψαλτικὰ Νέα*» Ὀκτώβριος 1975 — Ἰανουάριος 1976. Ἀθήναι.

ἐπικρατούσας συμφωνίας τὴν διὰ τεσσάρων $\overset{\times}{\underset{\grave{\alpha}}{\text{q}}}-\overset{\pi}{\underset{\grave{\alpha}}{\text{q}}}$ καὶ τὴν διὰ πέντε $\overset{\times}{\underset{\grave{\alpha}}{\text{q}}}-\overset{\Delta}{\underset{\delta\grave{\alpha}}{\text{q}}}-\overset{\Gamma}{\underset{\gamma\gamma}{\text{q}}}-\overset{\beta}{\underset{\beta}{\text{q}}}-\overset{\pi}{\underset{\pi}{\text{q}}}$, συγχορδίας δὲ τὰς $\overset{\times}{\underset{\grave{\alpha}}{\text{q}}}-\overset{\pi}{\underset{\grave{\alpha}}{\text{q}}}$, $\overset{\times}{\underset{\grave{\alpha}}{\text{q}}}-\overset{\Gamma}{\underset{\gamma\gamma}{\text{q}}}-\overset{\pi}{\underset{\pi}{\text{q}}}$ καὶ $\overset{\times}{\underset{\grave{\alpha}}{\text{q}}}-\overset{\Gamma}{\underset{\gamma\gamma}{\text{q}}}-\overset{\pi}{\underset{\pi}{\text{q}}}-\overset{\beta}{\underset{\beta}{\text{q}}}$.

Εἰς τετράφωνον Πρῶτον, ὅστις μαρτυρεῖται οὕτως: Ἦχος $\overset{\delta}{\underset{\grave{\alpha}}{\text{q}}}$

γνωστότερα μελωδήματα εἰσι τὸ «Γεύσασθε» Ἰωάννου τοῦ Κλαδᾶ, τὸ «Θεαρχίω νεύματι» Ἰακώβου τοῦ Πρωτοψάλτου, ἡ Δοξολογία τοῦ αὐτοῦ, τὸ Κοινωνικὸν τῶν Χριστουγέννων «Λύτρωσιν ἀπέστειλε» Δανιὴλ τοῦ Πρωτοψάλτου καὶ ἄλλα, ποιούμενα τελικὴν κατάληξιν ἄλλα μὲν εἰς τὸν $\overset{\pi}{\underset{\grave{\alpha}}{\text{q}}}$, ὅπως τὸ «Γεύσασθε», ἄλλα δὲ εἰς τὸν $\overset{\times}{\underset{\grave{\alpha}}{\text{q}}}$, ὅπως τὸ «Θεαρχίω νεύματι», τὸ «Λύτρωσιν ἀπέστειλε» κ. ἄ.

Ἦχος Πλάγιος τοῦ Πρώτου

Ὁ Πλάγιος τοῦ Πρώτου ἦχος ἀκολουθεῖ τὴν αὐτὴν περίπου κλίμακα, μετὰ ἰδιαιτέρων τινῶν ἰδιωμάτων.

Εἰς τὸ Στιχηρικὸν τοῦ εἶδος δεσπόζοντας φθόγγους ἔχει τοὺς Πα—Δι, τοὺς ὁποίους ἔχει καὶ ὁ Πρῶτος εἰς τὸ Εἰρμολογικὸν τοῦ εἶδος. Εἶναι δηλονότι Τρίφωνος, μετὰ τῆς διαφορᾶς, ὅτι ὡς δεσπόζοντα δεύτερον φθόγγον ἔχει καὶ τὸν Κε. Οὕτω τὰ μέλη του ἀναπτύσσονται ἐν πλάτει δύο συμφωνιῶν τῆς διὰ τεσσάρων: $\overset{\pi}{\underset{\grave{\alpha}}{\text{q}}}-\overset{\Delta}{\underset{\delta\grave{\alpha}}{\text{q}}}$ καὶ τῆς διὰ πέντε: $\overset{\pi}{\underset{\grave{\alpha}}{\text{q}}}-\overset{\times}{\underset{\grave{\alpha}}{\text{q}}}$.

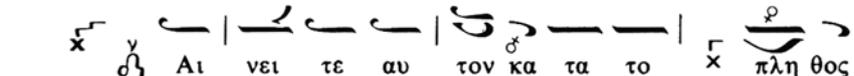
Εἰς τοὺς τρεῖς τούτους φθόγγους ποιεῖται τὰς ἀτελεῖς, ἐντελεῖς καὶ τελικὰς του καταλήξεις. Τὰς ἀτελεῖς εἰς τὸν $\overset{\Delta}{\underset{\delta\grave{\alpha}}{\text{q}}}$ καὶ εἰς τὸν $\overset{\times}{\underset{\grave{\alpha}}{\text{q}}}$, τὰς ἐντελεῖς εἰς τὸν $\overset{\pi}{\underset{\grave{\alpha}}{\text{q}}}$ καὶ ἐνίοτε εἰς τὸν $\overset{\times}{\underset{\grave{\alpha}}{\text{q}}}$, ὅταν ἐργάζεται ἐκτὸς τοῦ τετραχόρδου $\overset{\times}{\underset{\grave{\alpha}}{\text{q}}}-\overset{\pi}{\underset{\grave{\alpha}}{\text{q}}}$ καὶ τὰς τελικὰς του εἰς τὸν $\overset{\Delta}{\underset{\delta\grave{\alpha}}{\text{q}}}$ μὲν, ὅταν ἀκολουθῇ συνέχεια ἄλλου τροπαρίου, εἰς τὸν $\overset{\pi}{\underset{\grave{\alpha}}{\text{q}}}$ δὲ ὅταν καταπαύῃ τελικῶς ὡς ἐξῆς:

1. $\overset{\times}{\underset{\grave{\alpha}}{\text{q}}}$ $\overset{\rho}{\text{~}} \overset{\Gamma}{\text{~}} \overset{\beta}{\text{~}} \overset{\pi}{\text{~}} \overset{\delta}{\text{~}} \overset{\times}{\text{~}} |$
 $\overset{\times}{\underset{\grave{\alpha}}{\text{q}}}$ Κυ υ ρι ι ε $\overset{\Delta}{\underset{\delta\grave{\alpha}}{\text{q}}}$

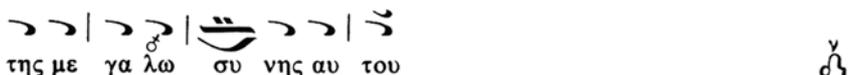

 Ω του πα ρα δο ξου θαυ μα τος κλπ.

Όταν τὸ μέλος ἦναι τετράφωνον, τότε ὁ προσαλλόμενος στίχος ἀρχόμενος ἐκ τοῦ Νη δεικνύει ἀμέσως τὴν τετραφωνίαν Δι καὶ καταλήγει εἰς τὸν Νη π. χ.

 Αἰ νει τε αυ τον κα τα το πλη θος

 της με γα λω συ νης αυ του

 Κυ υ ρι ε ει και κρι τη ρι ι ω πα

 ρε ε στης κλπ.

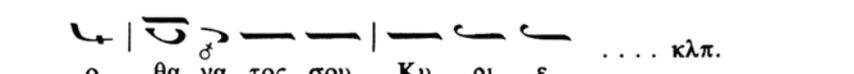
Όσαύτως, δταν προτάσσηται στιχηρῶν ἢ τροπαρίων Κανόνων τὸ «Δόξα Πατρί» ἢ κατάληξις αὐτοῦ γίνεται ἐπὶ τοῦ Δι, τοῦ «Καὶ νῦν» καταλήγοντος εἰς τὸν Νη π. χ.

1.

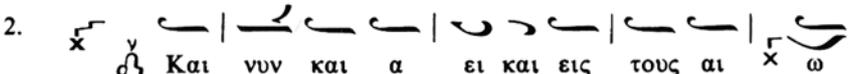
 Δο ο ξα Πα τρι και υι ω ω και α γι

 ω Πνευ μα τι

 ο θα να τος σου Κυ ρι ε κλπ.

2.

 Και νυν και α ει και εις τους αι ω

 ναστων αι ω νων α μην

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ του ἐπιμεληθέντος τὴν ἔκδοσιν Γεωρ- γίου Χατζηθεοδώρου	Σελίς	11
ΠΙΝΑΚΕΣ	»	41 - 42 - 43
ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ	»	45

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Παραγωγή τῶν τρόπων τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν Ἑ- χων τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς	»	49
Συμφωνίαι	»	52
Συμφωνίαι καὶ συστήματα	»	55
Γένη τῆς Μουσικῆς	»	56
Περὶ ὑποδιαίρεσεως τῶν Ἑχων κατὰ τοὺς Βυζαν- τινοὺς καὶ περὶ τῶν συστατικῶν αὐτῶν	»	58
Συγχορδίαὶ καὶ Δεσπόμενοι φθόγγοι	»	62
Περὶ ἔλξεως	»	77
Περὶ ἀρμονικῆς συνηχίσεως	»	81

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Οἱ ὀκτὼ ἤχοι τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς	»	89
— Ἦχος Πρῶτος	»	89
— Ἦχος πλάγιος τοῦ Πρώτου	»	95
— Ἦχος Τέταρτος	»	103
— Ἦχος πλάγιος τοῦ Τετάρτου	»	112
— Ἦχος Τρίτος	»	121
— Ἦχος Βαρὺς	»	127
— Ἦχος Δεύτερος	»	143
— Ἦχος πλάγιος τοῦ Δευτέρου	»	154

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Περὶ τῶν ἐπεισάκτων μελῶν	»	167
-------------------------------------	---	-----

Περὶ τῶν τριῶν Χροῶν »	170
----------------------------------	-----

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Οἱ Ἦχοι τῶν Δημῶδων ἀσμάτων ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς »	179
Πίναξ τῶν περιεχομένων »	199

